

ODNOS MED UČITELJEM IN UČENCI¹ / mag. Magda Slokar Čevdek / OŠ Solkan

Prispevek obravnava pomen kakovostnega odnosa med učiteljem in učenci, saj je le-ta ključ uspešnega vzgojno-izobraževalnega dela. Če hočemo biti uspešni in humani pedagogi, moramo zadovoljiti tudi čustvene potrebe učencev. V prispevku posebej poudarjam osebnostne lastnosti učitelja, ki naj jih ima kot dober učitelj. Izpostavljam dejstvo, da odličen učitelj ni nujno idealen človek. Ne le da poučuje učno snov, ampak tudi ljubi, ima odprto svoje srce. V prispevku tudi ugotavljam, da ni toliko pomembno, kaj se učenec nauči, ampak bolj od koga se nauči in kakšen odnos s to osebo ima. Brajša (1995) pravi, da je ljubezen predpogoj uspešne šole.

Uvod

Razvoj in hitrost sprememb sta v moderni družbi pospešena. Ne gre le za hiter razvoj tehnologije; pomembne spremembe se pojavljajo v družini, v vlogi ženske, v socialni mobilnosti, v dostopnosti in prehodnosti informacij, v pomenu in vlogi znanja, v vlogi šole in učitelja v procesu izobraževanja (Zorman idr. 2004). Zaradi sprememb v družbi morajo učitelji posledično sprejeti nekatere nove vloge, nekatere prejšnje pa spremeniti ali opustiti (Resnik Planinc, Kosten Zabret 2007).

Cemičeva (1998) poudarja, da če želimo biti uspešni in humani pedagogi z željo po optimalnem dosežku, ni dovolj biti pozoren le na razvijanje sposobnosti, temveč moramo zadovoljiti tudi čustvenim in socialnim potrebam in zmožnostim vseh udeležencev.

Lahko trdimo, da se s prehodom iz tradicionalne v moderno družbo nekatere osnovne človekove potrebe (po ljubezni, varnosti in sprejetosti) niso spremenile. V moderni družbi jih je pač mnogo težje zadovoljevati kot v tradicionalni (Zorman idr. 2004). Ljudje smo družbena bitja in vsak dan znova vstopamo v odnose z drugimi ljudmi. Večina ljudi si želi, da bi bil odnos z drugim človekom iskren, enakopraven, prijateljski, zgrajen na zaupanju in odgovornosti. To naj bi veljalo tudi za odnose med učiteljem in učencem (Venko 2002).

Celoten etos šole naj bi zagotovil učencem ugodno in odprto vzdušje ter jih spodbujal k prizadevanjem in učnemu uspehu. Občutljiv naj bi bil za potrebe otrok, pripravljen odzivati se na potrebe in težave otrok. Pozitivni čustveni ton s poudarkom na nagrajevanju, opogumljanju, spodbujanju in spoštovanju otroka naj bi prispeval k ugodnemu šolskemu vzdušju (Burnik 2002).

¹ članek je prvi del avtoričinega prispevka na temo odnosov v šoli – v naslednji številki izide njegovo nadaljevanje (op. ur.)

Če hočemo biti uspešni in humani pedagogi, moramo zadovoljiti tudi čustvene potrebe vseh udeležencev izobraževanja.

Medsebojni odnosi med udeleženci v šoli

Posameznik je v svojem življenju nenehno vpet v različne medsebojne odnose in interakcije z drugimi ljudmi. Sama osebnost posameznika je po eni strani proizvod družbenih odnosov in po drugi strani nosilec in usmerjevalec teh odnosov. Dejstvo je, da se ljudje močno razlikujemo in individualne lastnosti vsakega posameznika vplivajo na način, kako vstopimo v interakcijo in medsebojne odnose (Lužar 2006).

Medsebojni odnos je dinamičen proces v paru ali v skupini, ki določa obnašanje med osebami, ki v njem sodelujejo. Obnašanje ene osebe v odnosu je pogojeno z obnašanjem druge. Preneseno na vzgojno-izobraževalno področje, je medsebojni odnos proces, ki se vzpostavlja med učiteljem in posameznim učencem ali razredom kot celoto. V tem procesu ne samo učitelji s svojim obnašanjem vplivajo na učence, ampak imamo v tem procesu tudi obraten vpliv. Če želimo povečati vzgojno vlogo šole, se moramo vprašati, ali posvečamo dovolj pozornosti medsebojnemu odnosu (Bratanič 1991).

»Šolska klima je eden od najosnovnejših dejavnikov, ki vplivajo na to, kako se v šoli počutijo vsi udeleženci. In obratno, vsi udeleženci prispevajo k takšni ali drugačni šolski klimi. Šolska klima se izraža v medsebojnih odnosih, hkrati pa medsebojni odnosi odražajo šolsko klimo« (Marn, 2006: 372). Kot pravi Pušnikova (2001) je šolska klima srce in duša šole; to je tisto, zaradi česar imajo učenci in zaposleni radi (konkretno) šolo ali pa tudi ne. Avtorica meni, da je to kakovost odnosov, ko se posamezniki počutijo dobro, imajo občutek pripadnosti in sprejetosti.

Tudi Kovačič (2008) poudarja pomembnost odnosa, saj meni, da se lahko neznanje zelo

hitro zakrpa, odnos pa spreminjamo težje in ta proces je tudi bolj dolgotrajen.

Kot vidimo, je medsebojni odnos med učiteljem in učencem pomemben element šolske klime in temelj pedagoškega procesa, zato ga bomo v nadaljevanju podrobneje analizirali.

Odnos med učiteljem in učencem

Učitelj je ena od ključnih oseb v otrokovem življenju. Vzgoja in izobraževanje sta ozko povezana in odvisna od kvalitete medsebojnih odnosov med učitelji in učenci (Bratanič 1991). Avtorica pravi, da se vzgoja odvija na relaciji učenec–učitelj. Marentič Požarnikova (2000; po Kržan 2004) ugotavlja, da sodi interakcija med učencem in učiteljem po raziskavah med neposredne dejavnike učne uspešnosti. Pečjak in Košir (2002) navajata, da pozitiven odnos med učiteljem in učencem pozitivno vpliva tudi na učenčevo sprejetost s strani vrstnikov. Izboljšanje kakovosti odnosov med učitelji in učenci je povezano z nižanjem vedenjskih težav v celotni osnovni šoli (Maldonado Carren, Votruba Drza 2011).

Spilt, Koomen in Thijs (2011) pišejo o tem, da so mnoge študije raziskovale pomen razmerja med učenci in učitelji za razvoj otrok, precej manj pa je znano, kako ta razmerja vplivajo na poklicno in osebno življenje učiteljev. Avtorji razpravljajo o tem, da dnevne interakcije z učenci lahko vplivajo na poklicno in osebno samopodobo učiteljev.

Odnos med učiteljem in učencem temelji na racionalni osnovi, ki je objektivna in hierarhično pogojena. Poleg profesionalnega odnosa med njima vlada tudi osebni odnos s subjektivnimi teorijami, stališči, mnenji, izkušnjami in pričakovanji. Na to razumsko podlago pa se močno veže emocionalna, ki prispeva k ugodni čustveni klimi, potrebni za spontano interakcijo (Breznik Apostolovič 2000). Odnos med učiteljem in učencem ni izoliran

(Bratanić 1991), ampak je del širših medčloveških odnosov, ki vladajo v neki družbi.

Tudi po mnenju učencev je najpomembnejši dejavnik kakovosti izobraževanja odnos učitelja do njih. To vključuje pomoč, razumevanje, enako obravnavo in podobno (Zavod republike Slovenije 2002; po Perenič 2007).

Nepomembno je, kaj učitelj učence uči, če s svojimi učenci najprej ne ustvari odnosa, ki izraža skrb zanje in jim daje čustveno podporo. V nasprotnem primeru učitelju ne bodo pustili do sebe. Vsakič ko je učitelj v stiku s svojimi učenci, jim podzavestno narekuje, kako naj doživljajo sami sebe (Simsova 1999). Avtorica trdi, da dober učitelj učenca nauči brati, pisati in računati, odličen učitelj pa z njim vzpostavi odnos kot s celovito osebnostjo. Dober učitelj poučuje učno snov, odličen učitelj ljubi. Ugotavlja, da ni toliko pomembno, kaj smo se naučili, ampak od koga smo se naučili.

Šmid (2001) trdi, da navezanost na učitelja omogoča identifikacijo z učiteljem in njegovim predmetom. Krapež (2005) k temu dodaja, da učenci ne zmorejo jasno razločiti predmeta od učitelja. Pravi, da če učenec nima dobrega stika z učiteljem, zlasti če v tem odnosu ni obojestranskega spoštovanja in razumevanja, potem otrok ne bo maral predmeta, ki ga učitelj poučuje – in obratno.

V raziskavi o počutju osnovnošolcev v šoli (Relja 2006) so učenci na predmetni stopnji navedli kot najtežji predmet fiziko, in sicer zaradi tega, ker ne marajo učiteljice, in predlagajo spremembo odnosa učitelj–učenec v smislu več medsebojnega druženja in razumevanja.

Hamre in Pianta (2001) izpostavljata pomen čustvene opore v interakciji učitelj–učenec. Frankel (2006) in Muncy (2008) opozarjata, da je učiteljeva reakcija na učenca tisto, kar povzroči, ali se bo slednji dogodka spominjal pozitivno ali negativno.

Povedano lahko strnemo z besedami Glasserja (2001), ki trdi, da uspešno učenje temelji na močnih odnosih med učiteljem in učencem. Meni, da smo pripravljene trdo delati za vse, ki jih imamo radi, ki jih spoštujemo in ki nas spoštujejo, nas znajo zabavati, nam dopuščajo, da mislimo in delamo samostojno, ter pripomorejo k temu, da je naše življenje varno.

Pomemben je učiteljev pristen in spoštljiv odnos do prizadevanj vsakega učenca ter sposobnost navezati stik tako s skupino učencev kot s posameznim učencem. Novejše raziskave kažejo, da na ustvarjalnost učencev, pa tudi na prijetno razredno ozračje pomembno vpliva učitelj z nekaterimi svojimi osebnimi lastnostmi, zato je zanimivo, da je Gogala že leta 1931 med svojimi prvimi objavljenimi besedili obravnaval pomen učiteljeve osebnosti. Tako je v članku 'Učiteljeva osebnost' poudaril, da učitelj z osebnostjo poučuje in vzgaja ter povezuje osebnost s konceptom spoštovanja (do sebe, do drugih in do šole kot institucije). Pozneje je v knjigi *Obča metodika* dopolnil koncept osebnostnega učitelja, ko učenec razvija samostojnost prav iz odnosov spoštovanja zaradi lastnosti osebnostnega človeka – učitelja (Pergar-Kuščer 2000).

Rajković, Šušteršič in Bohanec (1999) navajajo, da so nepristranskost pri ocenjevanju, spoštovanje učenčeve osebnosti in pomoč učencem z nasveti dejavniki kvalitetnega odnosa učitelja do učencev.

V glavnem ima večina dobrih učiteljev, pravi Pintar (2004; po Perenič 2007), naslednje lastnosti: odprtost, zmožnost življenja v druge, pozitivno samopodobo, osebno zrelost ter pripravljenost za prilagajanje novim spremembam.

Učiteljev iskren interes in zavzetost za delo pomagata ustvariti dobro razpoloženje in zavzetost za delo. Fleksibilnost učitelja obsega njegovo sposobnost oblikovanja raznovrstnih ur. Poznavanje sposobnosti učencev mu omogoča uveljavljanje ustreznih zahtev za posamezne učence. Vse to prispeva k zblizanju med učiteljem in učenci. Ustvarjanje pozornosti učencev in njeno daljše ohranjanje zahteva od učitelja bogato domišljijo (Črčinovič-Rozman 1999).

Smisel za humor, pravičnost in doslednost so učiteljeve lastnosti, ki se zdijo učencem in dijakom najpomembnejše, prav tako jim je pomemben tudi občutek, da mu lahko zapajo. Kot fizične lastnosti so jim pomembne: urejenost, privlačnost in prijazen glas. Učenci spoštujejo učiteljevo upoštevanje dogovorov in zmernost v zahtevah. Pomembno je, da oddaja pozitivno energijo, je razumevajoč, toleranten in da se zna z učenci pošaliti, da tako sprosti napeto situacijo (Perenič, 2007).

Puklek Levpušček (2001) pravi, da bi mladostnikovo doživljanje kvalitete odnosa z učiteljem lahko opredelili tudi z naslednjimi značilnostmi odnosa: s stopnjo doživljanja emocionalne povezanosti, podpore in pomoči učitelja, z učinkovitim vzpostavljanjem standardov za delo in nadzorom nad vedenjem učencev ter učiteljevim dopuščanjem ali zaviranjem psihološke avtonomije mladostnika.

Učitelji naj bi bili po besedah Skalarjeve (1997) občutljivi za vse, kar se dogaja v otroku; kar otrok čuti, misli, hoče in kar si želi. Otroka naj bi razumeli v različnih situacijah, ko se uči, ko odgovarja na vprašanja, ko sprašuje, ko rešuje probleme, ko se igra, ko je bolan ... Skratka, po avtoričinem mnenju naj bi bil učitelj otrokom blizu v vsakodnevnih situacijah, ko se ukvarjajo z njim, ga učijo in mu poskušajo ponuditi več, kot je le predpisano v suhoparnih dokumentih.

Dober učitelj je tisti, ki ga ne zanima le snov, ampak tudi učenci. Tak učitelj se z učenci veliko pogovarja, se zna včasih spustiti tudi na njihovo raven, je sproščen, v pouk vnaša raznolikost, humor, se trudi biti zanimiv in zabaven, dodaja Vidmar-Kurentova (2004). Tudi po Kramarju (1999) učitelj vpliva z razvijanjem kvalitetnih medosebnostnih in delovnih odnosov med učitelji in med učitelji in učenci, z razvijanjem kvalitetne didaktične komunikacije in interakcije med učitelji in učenci, s kvalitetnim izvajanjem procesa, z objektivnim vrednotenjem dosežkov učencev na kvaliteto vzgojno-izobraževalnega procesa.

Kot vidimo, je učitelj zelo pomemben dejavnik, saj je od njega v veliki meri odvisna kvaliteta vzgoje in izobrazbe v šoli. V razredu oblikuje socialne odnose, ki posredno tudi vplivajo na učne in vzgojne uspehe (Kovačič 2008). Učenčevo doživljanje šole je v veliki meri odvisno od učitelja, njegove vloge, v kateri se pojavlja v vzgojno-izobraževalnem procesu, in njegovih osebnostnih lastnosti (Pšunder in Milivojevič Krajncič 2009). Tudi Brataničeva (1991) pravi, da je od osebnosti učitelja odvisna kakovost njegovega odnosa z učenci. Proučevanja Zagorškove (2001) so pokazala, da »biti priljubljen učitelj« v praksi pomeni predvsem imeti dobre odnose z učenci.

Krapež (2005) poudarja, da učitelji in učenci v odnose vstopajo s svojimi čustvi, pričakovanji,

težavami in z omejitvami. Ko pridejo v šolo, so v njihovi psihi tudi vsebine, ki niso nastale v šolskih klopeh, temveč v domačem okolju. S tem, kar prinašajo, vplivajo na medsebojne odnose ter tudi na proces podajanja in sprejemanja snovi. Odgovornost za vzpostavljanje dobrega stika med učiteljem in učenci je vsekakor na obeh straneh, vendar je večja na učiteljevi, saj je odrasla in odgovorna oseba, medtem ko otroci še niso.

Pa vendar učitelj ne potrebuje samih idealnih lastnosti (Bajzek 2003). Kot pravi Štehsa (2008), pa učitelji niso vseomogočni, in prav je, da svoj del odgovornosti za učinkovito učenje in medsebojno sodelovanje prevzamejo tudi učenci in starši.

Podoba popolnega učitelja je napačna, saj učitelj ni brez problemov ali čustev. Učitelj, ki ima dober odnos z učenci, zmora na najboljši možni način pomagati učencu pri šolskem delu in mu prisluhni. Sposobnost poslušanja ima učitelj, ki ima lastnosti odrasle osebe, je občutljiv, pozoren, razumevajoč, ljubeč, a hkrati zahteven in dosleden. Dober učitelj je prav gotovo osebnost, ki s svojimi lastnostmi v največji meri vpliva na to, da učenec manj stresno in pozitivno doživlja šolo (Pšunder in Milivojevič Krajncič 2009).

Vzgoja in izobraževanje se morata odvijati v neposrednem odnosu med učiteljem in učencem (Pšunder, Vezovišek 2004). Tega neposrednega stika ni mogoče z ničemer nadomestiti. Kot pravi Brajša (1995) sta učitelj in učenec temeljna objekta in subjekta vzgoje in izobraževanja, vse drugo so le pomožna sredstva in instrument v njunih rokah. Šola potrebuje sodobno IKT tehnologijo, najnovejše knjige in priročnike, sodobno opremljene učilnice in kabinete, ažurno dokumentacijo in drugo, vendar ne na račun kakovosti odnosa med učencem in učiteljem.

Učitelji se morajo zavedati, tako kot pravi Simsova (1999), da vzgajajo naslednjo generacijo vodij, poslovnežev, zdravnikov. Oblikujejo družbo prihodnosti, lahko ji dajo najboljše, kar premorejo, in izobrazijo svoje učence, da bodo odgovorni, samostojni in sposobni posamezniki ali pa jih zatrejo in jih z nadzorom vzgojijo v pasivne, nesrečne in neodgovorne ljudi. To izbiro imajo.

Učitelj mora dejavnike medosebnih odnosov spoznavati, na njih vplivati, upoštevati njihov

vpliv in se nanje prilagajati, meni Kramar (2009). Ravno zaradi tega bomo v naslednjem prispevku (glej opombo 1) predstavili ugotovitve že opravljene raziskave nekaterih individualnih dejavnikov odnosa učitelj–učenec.

Naj zaključimo z mislijo Tomorija (1983), ki pravi, da je v človeškem življenju malo razmerij, ki bi prinašala toliko novega, kot prinaša učencu njegovo razmerje z učitelji v vseh letih njegovega šolanja. Dober učitelj postaneš šele tedaj, ko najdeš svojo pot v pravi razdalji med pisanimi šolskimi zakonitostmi in nenapisanimi zakoni mladosti ...

Če hočeš odpreti mlado glavo – moraš potrkati na srce. (D. Kunaver)

Literatura

- Bajzek, J., Bitenc, M., Hvalič Touzery, S., Lokar, A., Ramovš, J., Strniša Tušek, Š. (2003). *Zrcalo odraščanja: mednarodna sociološka raziskava o odraščajočih otrocih*. Radovljica: Didakta.
- Brajša, P. (1985). *Splošna psihodinamika samoupravnega*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Bratanič, M. (1991). *Mikropedagogija: interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Breznik Apostolovič, S. (2000). Nekateri vidiki odnosne komunikacije učitelj–učenec v luči nekaterih psihodinamičnih teorij, *Pedagoška obzorja*, l. 15, št. 5–6. 355–362.
- Burnik, Z. (2002). *Odnos med učiteljem in učencem: Specifične učne težave otrok in mladostnikov*. Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše. 107–120.
- Cemič, A. (1998). *Trije pedagogi v bodočem 1. razredu osnovne šole, Športna vzgoja v luči novih možnosti in zahtev*. Ljubljana: Zveza društev športnih pedagogov Slovenije. 43–45.
- Črčinovič Rozman, J. (1999). Vpliv pozitivnega ozračja v razredu na sprejemanje glasbe. *Pedagoška obzorja*, l. 14, št. 3/4. 160–170.
- Frankel, R., Swanson, S.R., Sagan, M. (2006). The role of individualism/collectivism in critical classroom encounters: A four country study, *Journal of Teaching in International Business*, l. 17 št. 1. 33–59.

- Glasser, W. (2001). *Vsak učenec je lahko uspešen*. Radovljica: Mca.
- Hamre, B. K., Pianta, R. C. (2001). Early teacher–child relationships and the trajectory of children’s school outcomes through eighth grade. *Child Development*, št. 72: 625–638.
- Iyer, R., Muncy, J.A. (2008). Service recovery in marketing education: It’s what we do that Count. *Journal of Marketing Education*, l. 30 št. 1. 21–32.
- Kovačič, M. (2008). Odnos učitelj–učenec. *Pedagoška obzorja*, l. 23 št. 3–4. 171–185.
- Kovač, T., Resman, M., Rajkovič, V. (2008). Kriteriji ocenjevanja kakovosti šol na podlagi ekspertnega modela: moč participacije učencev. *Sodobna pedagogika*, l. 59, št. 2. 180–201.
- Kramar, M. (1999). Didaktični vidiki učiteljevega vpliva na kvaliteto izobraževalno-vzgojnega procesa. *Pedagoška obzorja*, l. 14, št. 3–4. 123–127.
- Kramar, M. (2009). *Didaktika* (zapiski predavanj prof. Martina Kramarja, izredni študij). Dostopno na: http://www.student-info.net/sis-mapa/skupina_doc/pef/objava_datoteke/1240055948_didaktika_zapiski.doc (julij 2009).
- Krapež, B. (2005). Postavljanje meja v šolskih klopeh. *Revija Soupadanje*, št. 39. Dostopno na: http://www.cdk.si/soutrpanje/st39/postavljanje_maja.htm (julij 2008).
- Kržan, K. (2004). Kakovosten odnos med defektologom/specialnim pedagogom in učencem s posebnimi potrebami. *Defektologica slovenica*, l. 12, št. 3. 91–95.
- Lužar Nešovič, N. (2006). *Empatija in odnosa kompetenca* (diplomska naloga). Ljubljana: UL, Fakulteta za družbene vede. Dostopno na: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/luzar-nesovic-nina.pdf> (julij 2008).
- Maldonado Carren, C., Votruba Drza, E. (2011). Teacher–Child Relationships and the development of Academic and Behavioral Skills During Elementary School: A Within- and etween-Child Analysis. *Child Development*, l. 82, št. 2.: 601–616.
- Marn, U. (2006). Konstruktivizem v šoli kot podlaga učenja nenasilnih vzorcev vedenja. *Socialna pedagogika*, l. 10, št. 3. 365–386.

- Pečjak, S., Košir, K. (2002). *Poglavja iz pedagoške psihologije: izbrane teme*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Perenič, A. (2007). *Model ocenjevanja uspešnosti učitelja* (diplomska naloga). Kranj: UM, Fakulteta za organizacijske vede. Dostopno na: <http://diplome.fov.uni-mb.si/uni/12891Perenic.pdf> (julij 2008).
- Pergar Kuščer, M. (2000). Gogalovo pojmovanje učitelja kot osebnostnega človeka in njegovo razumevanje spoštovanja. *Sodobna pedagogika*, 1. 51, št. 5, dostopno na: <http://www.sodobna-pedagogika.net/5-00.htm> (julij 2008).
- Pšunder M., Vezovišek, M. (2004). Medsebojni odnos med učitelji in učenci. *Pedagoška obzorja*, 1. 19, št. 3–4. 72–80.
- Pšunder, M., Milivojevič Krajncič, A. (2009). *Povezanost mladostnikovega vedenjskega odstopanja z odnosi s starši in šolo: Šola kot stičišče partnerjev*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Pušnik, M. (2001). Oblikovanje oddelčnih pravil. *Šolsko svetovalno delo*, 1. 6, št. 3. 24–27.
- Puklek Levpušček, M. (2001). Doživljanje vedenja učencev, motivacijska prepričanja in samoregulativno učenje pri različno starih mladostnikih. *Psihološka obzorja* 10 (4): 49–61. dostopno na: <http://psy.ff.uni-lj.si/iGuests/Obzorja/Vsebina1/Vol10-4/puklek.pdf> (julij 2008).
- Rajković V., Šušteršič, O., Šušteršič, J., Bohanec, M. (1999). *Kako storiti več za kakovost zdravstva in šolstva? Prispevek za modro knjigo, Civilna družba v Sloveniji in Evropi*, Ljubljana, dostopno na: <http://www1.fov.uni-mb.si/programiranje/uros/files/SPO/ClanekModraKnjiga2000.pdf> (julij 2008).
- Relja, J. (2006). Kako se učenci osjećaju u školi. *Život i škola*, 1. 15–16, št. 1–2, Dostopno na: <http://hrcak.srce.hr/file/39459> (julij 2008).
- Resnik Planinc, T, Kosten Zabret, S. (2007). Vpliv geografskega kurikulumna na kompetence učitelja geografije. *Dela*, št. 27. 183–197. Dostopno na: http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/geo/Publikacije/Dela/files/Dela_27/10_resnik.pdf (julij 2008).
- Sims, P. (1999). *Spodbujanje odličnosti: vsak otrok je lahko dober učenec*. Tržič: Učila.
- Skalar, M. (1997). Pomen empatije za delo z mlajšimi učenci. Programna prenova naše osnovne in srednje šole. *Kongres pedagoških delavcev Slovenije (Zbornik prispevkov od 13. do 15. marca 1997)*. Ljubljana: Zveza društev pedagoških delavcev Slovenije.
- Slokar Čevdek, M. (2010). *Dejavniki odnosa med učiteljem in učenci v osnovni šoli*, Univerza v Mariboru, Fakulteta za organizacijske vede v Kranju.
- Spilt, J., Koomen, H., Thijs, J. (2011). Teacher Wellbeing: The Importance of Teacher-Student Relationships. *Educational Psychology Review*, 1. 23, št. 4. 457–477.
- Šmid, M. (2001). Pomen transferja in motivacije pri razvoju sublimacije. *Defektološka slovenica*, 1. 9, št. 3. 57–66.
- Šteh B. (2008). Učitelji in starši v očeh drug drugega pri medsebojnem »sodelovanju«. *Sodobna pedagogika*, 1. 59, št. 5. 30–50.
- Tomori, M. (1983). *Pot k odraslosti: kaj je in kaj ni motnja v otrokovem duševnem razvoju*, Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Venko, L. (2002). Kaj lahko naredijo učitelji, kadar jim učenci povzročajo težave. *Didakta*, 1. 12, št. 66/67. 52–54.
- Vidmar Kuret, M. (2004). Humor v šoli. *Vzgoja*, 1. 6, št. 23. 27–28.
- Zagoršek, T. (2001). Kakšne lastnosti ima uspešen in priljubljen vzgojitelj. *Ptički brez gnezda*, 1. 20, št. 39: 57–73.
- Zorman, M., Pušnik, M., Bezič, T., Rupar, B., Žakelj, A. (2004). *Svetovalna vloga učitelja* (projektna naloga). Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Dostopno na: http://www.zrss.si/doc/___PROJEKTNA%20NALOGA%20Svetovalna%20vloga%20u%C4%8Ditelja.doc (julij 2008).

